

УДК 94(477)"1890/1939":32

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2026.34.04>

ПОСТАТЬ В'ЯЧЕСЛАВА БУДЗИНОВСЬКОГО В УКРАЇНСЬКІЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТ.

Дністрянський Тарас,
аспірант

кафедри новітньої історії України імені Михайла Грушевського
історичного факультету,
кафедра новітньої історії України імені Михайла Грушевського
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: 0009-0001-5177-3340

У статті комплексно досліджено значення постаті В'ячеслава Будзиновського в контексті розвитку української суспільно-політичної думки кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. На основі широкого кола історіографічних джерел, а також ґрунтовного аналізу біографічних фактів простежено еволюцію його політичних, економічних і національних поглядів, з'ясовано чинники, що вплинули на формування його світогляду, та визначено місце діяча в українському національному русі Галичини. Особливу увагу приділено періоду становлення Будзиновського в середовищі студентства, його участі у радикальному русі, ролі в утворенні Русько-української радикальної партії, а також подальшій діяльності в Українській національно-демократичній партії як одного з активних представників політичного життя регіону.

У роботі проаналізовано журналістську, публіцистичну та літературну діяльність Будзиновського, розкрито її вплив на формування громадської думки та політичної культури українського суспільства. Значну увагу приділено його внеску в розвиток економічної думки, зокрема щодо проблем аграрних відносин, модернізації господарства та соціально-економічного становища Галичини в умовах Австро-Угорської монархії. Висвітлено парламентську діяльність політика, його участь у формуванні українських політичних інституцій у період Першої світової війни, а також проаналізовано трансформацію його політичної позиції в міжвоєнний період.

Обґрунтовано тезу про В'ячеслава Будзиновського як одного з ключових представників генерації «молодих радикалів», діяльність яких сприяла переходу українського національного руху від переважно культурницької орієнтації до чітко сформульованої політичної програми національного самостійництва. Показано значення його інтелектуальної спадщини для подальшого розвитку української політичної думки, а також окреслено перспективні напрями наукових досліджень, пов'язаних із вивченням його політичної, економічної та публіцистичної діяльності.

Ключові слова: В'ячеслав Будзиновський, український національний рух, Галичина, радикальний рух, політична думка, РУРП, УНДП, історія України, аграрні відносини.

Dnistrianskyi Taras. The figure of Vyacheslav Budzynovsky in Ukrainian social and political thought of the late 19th – first third of the 20th century

The article comprehensively examines the significance of the figure of Vyacheslav Budzynovsky in the context of the development of Ukrainian socio-political thought from the late nineteenth century to the first third of the twentieth century. Based on a wide range of historiographical sources, as well as a thorough analysis of biographical facts, the study traces the evolution of his political, economic, and national views, identifies the factors that influenced the formation of his worldview, and determines his place within the Ukrainian national movement in Galicia. Particular attention is paid to the period of Budzynovsky's formation within the student milieu, his participation in the radical movement, his role in the establishment of the Ruthenian-Ukrainian Radical Party, and his subsequent activity in the Ukrainian National Democratic Party as one of the active representatives of the region's political life.

The paper analyzes Budzynovsky's journalistic, publicistic, and literary activities, highlighting their influence on the formation of public opinion and the political culture of Ukrainian society. Considerable attention is devoted to his contribution to the development of economic thought, particularly regarding agrarian relations, economic modernization, and the socio-economic condition of Galicia within the Austro-Hungarian Monarchy. The study also examines his parliamentary activity, his participation in the formation of Ukrainian political institutions during the First World War, and analyzes the transformation of his political position in the interwar period.

The article substantiates the thesis that Vyacheslav Budzynovsky was one of the key representatives of the generation of the "young radicals," whose activities contributed to the transition of the Ukrainian national movement from a predominantly cultural orientation to a clearly articulated political program of national independence. It demonstrates the importance of his intellectual legacy for the further development of Ukrainian political thought and outlines perspectives for future research related to his political, economic, and publicistic activity.

Key words: Vyacheslav Budzynovsky, Ukrainian national movement, Galicia, radical movement, political thought, RURP, UNDP, history of Ukraine, agrarian relations.

Постановка проблеми. В'ячеслав Будзиновський – відомий політик, публіцист та культурний діяч, який здійснив вагомий вклад у розвиток українського національного руху наприкінці XIX – в першій третині XX ст. В'ячеслав Титович був одним із засновників першої української політичної партії, а саме Русько-української радикальної партії (РУРП) у 1890 р., послідовно відстоював ідею самостійності України, боровся за права українського населення, зокрема, як депутат Австро-Угорського парламенту, куди обирався двічі (у 1907 та 1911 рр.), проте вже як представник Української національно-демократичної партії (УНДП). Окрім цього, В. Будзиновський активно займався журналістською діяльністю, зокрема був головним редактором партійних і громадсько-політичних журналів («Громадський голос», «Діло», «Праця», та ін.); працював над написанням творів, присвячених економіці («Культурна нужда в Галичині», «Хлопська посілість» тощо) та історії, а також став автором низки художніх творів («Стрімголов», «Осаул Підкови» тощо). Незважаючи на широкий спектр діяльності В. Будзиновського та його значний внесок у суспільно-політичне життя Галичини наприкінці XIX – в першій третині XX ст., його постать залишається недостатньо дослідженою в сучасній історіографії, що засвідчує актуальність аналізу подібної проблематики. Метою цієї статті є висвітлення життєвого шляху В. Будзиновського, а також спроба проаналізувати еволюцію його політичних та економічних поглядів, приділяючи увагу фактам біографії, що мали ключовий вплив на його діяльність.

Аналіз досліджень. Як зазначалось, постать В. Будзиновського досі не має комплексного дослідження у вигляді монографій, тому найчастіше він згадується в поодиноких наукових статтях, а також епізодично фігурує в окремих монографіях. Першими, хто звернули увагу на важливість діяльності В. Будзиновського, були історики-краєзнавці, що стали авторами окремих статей, присвячених постаті В. Будзиновського. Мова йде про тернопільських дослідників Володимира Ханаса [11; 12] та Богдана Мельничука [7]. Участь В. Будзиновського в радикальному русі Галичини наприкінці XIX ст. проаналізована істориком Юрієм Яковлевим [15; 16], що став автором низки публікацій на цю тематику. Процес формування особистості та загальний опис діяльності В. Будзиновського в українському національно-культурному русі висвітлено у наукових статтях Андрія Цаля [13; 14]. Важливо, що постать В. Будзиновського розглядається у наукових публікаціях не лише в контексті його політичної кар'єри, але й з огляду на його діяльність як письменника та публіциста, що стосується, зокрема, праць філолога Ганни Александрової [1]. Про В. Будзиновського неодноразово згадує історик Ярослав Грицак [2], аналізуючи діяльність «молодих радикалів» на території Галичини, до яких він якраз і відносить В. Будзиновського. Також вагомий інтерес становить дослідження філолога Миколи Легкого [6], присвячене відносинам між В. Будзиновським та Іваном Франком. З погляду економічних ідей В. Будзиновський фігурує у працях історика економічної думки Степана Злупка [4]. Окрім цього, в контексті розвитку національного руху, громадського життя та партійної діяльності на території Галичини наприкінці XIX ст. та у першій третині XX ст. В. Будзиновський згадується у працях істориків Ігоря Райківського [8], Олексія Сухого [9; 10], Ігоря Гурака [3] та канадського дослідника Джона-Пола Химки [17].

Виклад основного матеріалу. В. Будзиновський народився 30 січня 1868 р. у с. Баворів, що на Тернопільщині. Батько В. Будзиновського – Тит Будзиновський ймовірно був етнічним українцем, але ідентифікував себе поляком, в той час як мати – Ядвіга Будзиновська, дівоче прізвище якої було Вайнард, мала німецько-чеське походження (батько матері В. Будзиновського був німцем, а мати – чешкою) [14, с. 169]. Можна припустити, що В. Будзиновський виростав у польськомовному середовищі, і в цій ситуації не дивно, що першим закладом освіти для В. Будзиновського стала саме польська школа.

Питання самоідентифікації В. Будзиновського становить вагомий інтерес, тому що він є прикладом людини, яка незважаючи на культурне середовище, в якому розвивався в дитинстві та інші обставини, починає вважати себе українцем етнічно й політично. Важливу роль на ранньому етапі життя, в питанні самоідентифікації В. Будзиновського, безперечно, відіграє перехід у 1886 р. до української гімназії, місця, де розпочинається його активна громадська діяльність. Саме час навчання в українській гімназії В. Будзиновський познайомився з Юліаном Бачинським, Кирилом Студинським, Осипом Маковеем та Володимиром Лаврівським [16], постатями, що також здійснили значний внесок у розвиток українського національного руху на території Галичини. В роки навчання у гімназії проявляв себе як журналіст, зокрема, був редактором польського часопису «Праця» [13, с. 132].

Поступово В. Будзиновський починає формувати власні політичні переконання, які рухались у напрямку соціалізму (згодом навіть марксизму). У 1888 р. В. Будзиновський разом із С. Козловським займався виданням журналу «Товариш», в чому їм допомагав Іван Франко [13, с. 133]. Постать І. Франка в тогочасному політичному житті Галичини була справді впливовою та авторитетною, проте відносини між В. Будзиновським та І. Франком розвивались вкрай нерівномірно [6, с. 146]. Прикладом неодноразовості у їхніх відносинах якраз стала ситуація, що склалась навколо видання журналу «Товариш».

У світ вийшов лише один випуск журналу «Товариш», який був опублікований 10 липня 1888 р., і після якого почались звинувачення в антисемітизмі саме через неузгодженість щодо змісту випуску [16]. Проте факт появи «Товариша» став символом початку студентського руху на захист своїх політичних прав, а також вихід на політичну арену нової генерації молодих діячів [13, с. 133].

У 1888 р. В. Будзиновський вступив до Львівського університету на природниче відділення філософського факультету, проте громадської діяльності не полишив. Кінець XIX ст., пов'язаний зі зростанням популярності страйкового руху на території Галичини, учасником якого був і В. Будзиновський. Зокрема, у липні 1888 р. відбувся страйк львівських пекарів щодо покращення умов праці, скорочення тривалості робочого дня та збільшення зарплати, одним із учасників цього страйку був і В. Будзиновський. Також В. Будзиновський був одним з організаторів віче, що відбулось у березні 1889 р. у Львові. За діяльність у страйковому русі В. Будзиновського було відраховано з Львівського університету (у 1889 р.) [3, с. 118].

Важливо зауважити, що В. Будзиновського у цей період (рубіж 80-90-х рр. XIX ст.) вважають одним з лідерів «марксистів» серед представників студентського руху, які були своєрідними опонентами «драгоманівців». Через це протистояння В. Будзиновський навіть покинув «Академічне братство», оскільки його лідером обрали Кирила Трильовського (був «драгоманівцем») [3, с. 119]. Такі дії В. Будзиновського можна вважати своєрідним проявом особливостей його характеру, що визначався непоступливістю в питанні відстоювання власних поглядів, а також готовністю до різних форм політичної боротьби задля досягнення необхідного результату.

Важливим етапом життя В. Будзиновського стало перебування у Відні, куди він потрапив у 1889 р., оскільки саме цього року, він став студентом медичного факультету Віденського університету. Тут В. Будзиновський вступає у товариство «Січ» та загалом продовжує розвиватись як громадський діяч та активний представник українського національного руху. Період перебування у Відні посприяв еволюції політичних поглядів В. Будзиновського, тому що саме в цьому місті він отримав можливість спілкуватись з представниками різних національних рухів (сербами, болгарами, румунами, та ін.) [14, с. 170]. Безперечно, перебування у Відні посприяло кристалізації ідеї В. Будзиновського щодо необхідності боротись за самостійність для українських земель, оскільки комунікація з представниками інтелектуальних кіл Відня, могла мати такий ефект.

Окрім навчання та участі у громадській діяльності, у Відні було видано працю В. Будзиновського, під назвою «Культурна нужда Австрійської Русі», що була присвячена проблематиці економічного розвитку західноукраїнських земель [13, с. 133]. Основні ідеї В. Будзиновського щодо економічного розвитку українських земель у складі Австро-Угорщини передбачали: необхідність децентралізації імперії, економічно-політичну емансипацію з-під віденського централізму, а також впровадженні загального виборчого права. Також В. Будзиновський вважав, що піднесення рівня промислового розвитку Галичини приведе до відповідного розвитку сільського господарства, занепад якого в свою чергу пов'язував з економічною політикою Австро-Угорщини, котра не здійснила достатньо для розвитку цього регіону [6, с. 138-139]. У своїй діяльності В. Будзиновський приділяє значну роль підготовці праць, присвячених специфіці аграрного розвитку західноукраїнських земель, які своєю чергою становлять вагомий інтерес для аналізу та потенційних досліджень.

В. Будзиновського справедливо вважають одним із засновників та ініціаторів створення першої політичної партії на українських землях, а саме Русько-української радикальної партії (РУРП). На зборах студентів, що відбулись у липні 1890 р. (проходили у квартирі І. Франка) [3, с. 160-161], В. Будзиновський висунув ідею утворення радикальної партії. В середовищі радикального руху на території Галичини наприкінці XIX ст. викристалізувались дві основні групи – «старі» та «молоді» радикали. Постать В. Будзиновського фігурує як одна з ключових саме серед «молодих» радикалів, котрих часто називають «марксистами» через специфіку їхніх політичних поглядів. Основну роль у формуванні світогляду «молодих» радикалів мало розгортання соціалістичного та робітничого рухів у Європі (діяльність робітничої партії у Франції, піднесення німецької соціал-демократії у роки протидії політиці Отто фон Бісмарка та ін.) [2, с. 74-75]. Схожу інформацію (про соціалістичні рухи) «молоді» радикали отримували з різних періодичних видань, а також завдяки комунікації з представниками інших національних рухів (яскравим прикладом слід вважати якраз діяльність В. Будзиновського в інтелектуальних колах Відня). Важливо, що «молоді» радикали критикували Михайла Драгоманова, зокрема В. Будзиновський стверджував, що «Громада» не мала політичного матеріалу, який міг би зацікавити українця. Основну підтримку «молоді» радикали отримували зі сторони студентського руху, в той час як «старі» радикали опирались на представників селянства [2, с. 75-76].

Головна відмінність між «старими» та «молодими» радикалами лежала в площині їхніх поглядів щодо майбутнього для України. «Молоді» радикали, зокрема В. Будзиновський, активно відстоювали ідею політичної самостійності України (наявність власної державності) та бажали додати цю вимогу до максимальної програми РУРП. В той самий час до мінімальної програми передбачалось додати пункт про поділ Галичини на Західну та Східну, в цьому контексті В. Будзиновський вважав, що найширша автономія Східної Галичини дасть можливість подолати відсталість у розвитку українського сільського господарства та промисловості. Державницькі ідеї зі сторони В. Будзиновського та інших «молодих» радикалів активно критикували М. Драгоманов, І. Франко та М. Павлик. Тим не менше, появу ідеї політичної самостійності України слід трактувати як якісний стрибок у розвитку українського руху, що став своєрідним переходом від культурно-соціальних до політичних цілей [2, с. 80]. У цій ситуації постать В. Будзиновського можна вважати своєрідним «мостом» між двома епохами, котрий відіграв важливу роль у трансформації галицького радикалізму від соціалістичного універсалізму до ранніх форм українського політичного самостійництва.

В. Будзиновський продовжував активну роботу в напрямку створення праць, присвячених економічному розвитку та аграрним відносинам на території Галичини. Зокрема у 1894 р. В. Будзиновським було видано такі праці: «Аграрні відносини в Галичині», «Рільництво в Галичині», «Хлопська посілість» [13, с. 134]. Також В. Будзиновський був активним учасником РУРП і проявляв себе як редактор партійних газет «Громадський голос» та «Радикал», де працював у період від 1895 р. до 1896 р. Перебування в РУРП для В. Будзиновського супроводжувалось систематичними конфліктами з іншими представниками партії (зокрема, «старими» радикалами), через що у 1896 р. В. Будзиновський відправляється до Чернівців [13, с. 134]. У Чернівцях В. Будзиновський повноцінно проявляє себе як автор публіцистичних творів та белетристики. Окрім цього, у Чернівцях займався виданням газети «Праця», в якій зокрема дебютував Василь Стефаник [1, с. 103].

У 1899 р. В. Будзиновський змінює РУРП на Українську національно-демократичну партію (УНДП), яка вже послідовно відстоює ідею політичної самостійності для України. Всередині партії В. Будзиновський працював над виданням газети «Діло», а також продовжував брати участь у страйках, наприклад, саме В'ячеслав Титович був одним з ініціаторів страйку 1902 р. Як представник УНДП, В. Будзиновський був двічі обраний до Австрійського парламенту (у 1907 р. та 1911 р.). У Відні В. Будзиновський був лідером українського парламентського клубу, а як депутат обстоював інтереси селянства та загалом активно звертав увагу на проблеми, що існували на території Галичини. Діяльність В. Будзиновського в Австрійському парламенті потребує подальших досліджень, оскільки це питання і досі залишається недостатньо дослідженим, зокрема, в контексті аграрних відносин на території Галичини [13, с. 135].

В роки Першої світової війни В. Будзиновський допомагав у створенні Союзу визволення України (СВУ). Тиск зі сторони російських військ змусив перебраться до Відня представників СВУ, де з ними якраз почав співпрацю В. Будзиновський [5, с. 29]. Наприкінці Великої війни, в момент наближення розпаду Австро-Угорської імперії, В. Будзиновський брав участь у створенні Української Національної Ради (УНРади). Важлива ідея В. Будзиновського полягала в тому, що боротьба за державність завжди потребує високого рівня національної свідомості народу, який має формувати національна література, фольклористика, історіографія та загалом гуманітарні науки [1, с. 104]. Така думка, безперечно є правильною, оскільки саме брак національної свідомості, на думку В. Будзиновського, став ключовим фактором недостатності позитивних результатів в роки Української революції. Окрім цього, слушною є думка В. Будзиновського щодо негативного впливу імперської (австро-угорської) влади на трансформацію поглядів українського населення та навіть зміну їхніх політичних переконань. Саме з цим (поряд із реакцією проти нищення царизмом української національної ідеї на території підросійської України) В. Будзиновський пов'язував зростання популярності «москвофілів» на території західноукраїнських земель [8, с. 23].

Міжвоєнний період для В. Будзиновського пов'язаний зі значною кількістю белетристики, зокрема було видано такі твори, як «Під одну булаву», «Осаул Підкови», «Кров за кров», «Гримить», та ін. Особливо багато працює над творами історичного характеру («Ішли діди на муки») та фактично стає одним із провідних діячів літератури західноукраїнських земель [1, с. 105].

Щодо політичної діяльності В. Будзиновського у міжвоєнний період, то саме в цей час з його сторони було здійснено низку неоднозначних дій. Зокрема, після завершення воєнних дій він брав участь у створенні Української трудової партії, проте, оскільки програма цієї партії не передбачала незалежності України, то саме через це В. Будзиновський її покинув. Надалі В. Будзиновський увійшов до Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), де знову ж таки працював редактором партійної газети, у цьому випадку газети – «Рада». Згодом, у міжвоєнний період, В. Будзиновський ініціює створення Української партії праці, друкованим органом якого стає газета «Праця». У цей період

спостерігається вплив комуністичних ідей на В. Будзиновського, зокрема, в цей час він критикує представників українського руху та висловлює бажання щодо об'єднання земель із радянською частиною України. Слід відзначити, що цю позицію В. Будзиновський змінив після факту Голодомору 1932-1933 рр. [1, с. 105-106]. Радянські ідеї в цей час поглинали розум значної частини діячів українського руху, винятком не став і В. Будзиновський, проте більшість діячів все-таки змінювали свої погляди.

Висновки. Отже, В'ячеслав Будзиновський став справді ваговою фігурою в українській суспільно-політичній думці кін. XIX – у першій третині XX ст. Важливо, що В. Будзиновський стабільно ідентифікував себе українцем, незважаючи на суперечності становлення у молоді роки, володів міцним характером, що давав йому змогу проявляти себе у політичному середовищі. Неоціненним є здобуток В. Будзиновського в контексті створення та розвитку політичних партій на території Галичини наприкінці XIX ст., а головне його стабільна та незмінна позиція в плані включення до програм партій (в першу чергу РУРП) інформації про політичну самостійність для українських земель. Поступово В. Будзиновський, який також був активним учасником страйкового руху, зарекомендував себе серед представників інтелектуального середовища, зокрема активній діяльності у Відні (також в Австрійському парламенті), та фактично став зразком для нового покоління представників українського національного руху. Окрім цього, В. Будзиновський залишив по собі велику спадщину художніх, історичних, публіцистичних творів, а також праць на економічну тематику, що дають можливість пізнати його як всесторонньо розвинену особистість, що була залучена до різних сфер діяльності. Незважаючи на все вище зазначене, постать В. Будзиновського і надалі становить вагомий інтерес та потребує нових різнобічних досліджень його парламентської та інтелектуальної діяльності, у тому числі й публікацій, що стосуються аграрних відносин.

Література:

1. Александрова Г. О. Саморух В. Будзиновського від політика до письменника. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2017. Вип. 14. С. 101 – 107.
2. Грицак Я. Й. Молоді радикали в суспільно-політичному житті Галичини. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. 1990. Том. 222. С. 71 – 110.
3. Гурак І. Ф. Молода Україна: студентство у суспільно-політичному житті Галичини (60-ті рр. XIX – поч. XX ст.). ПП Третяк І. Я. Івано-Франківськ, 2007. 278 с.
4. Злупко С. М. Економічна думка України. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2000. 496 с.
5. Лавров Ю. П. Початок діяльності Союзу визволення України. *Український історичний журнал*. 1998. Вип. 4. С. 17–32.
6. Легкий М. З. Іван Франко та В'ячеслав Будзиновський: штрихи до взаємин на тлі доби. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. 2009. Том. 257. С. 134–146.
7. Мельничук Б. І. Доля В'ячеслава Будзиновського. *Наші гетьмани*. 1990. С. 3–6.
8. Райківський І. Я. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини XIX ст. Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2012. 726 с.
9. Сухий О. М. Галичина між Сходом і Заходом: Нариси історії XIX – початку XX ст. Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка; Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України. Львів, 1999. 226 с.
10. Сухий О. М. Українська суспільно-політична думка в Галичині (кінець XIX – початок XX ст.): ідеї, концепції, програми. Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка. Львів, 2003. 311 с.
11. Ханас В. В. Найрадикальніший серед руських радикалів. *Селянська доля*. 1993.
12. Ханас В. В. Перший голос за незалежність. *Подільське слово*. 1993.
13. Цаль А. З. Діяльність В. Будзиновського в українському національно-культурному русі Східної Галичини (кін. XIX ст. – 1919 р.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2011. Вип. 2. С. 132–136.
14. Цаль А. З. Формування світогляду В. Будзиновського. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2012. Вип. 1. С. 168–171.
15. Яковлев Ю. Будзиновський і Радикальна партія: кінець любові // *Збруч*. 3 січня 2017. URL: <https://zbruc.eu/node/87404> (дата звернення: 01.02.2026).
16. Яковлев Ю. Радикал В'ячеслав Будзиновський // *Збруч*. 7 листопада 2016. URL: <https://zbruc.eu/node/86798> (дата звернення: 01.02.2026).
17. Himka J.-P. Galician Villagers and the Ukrainian National Movement in the Nineteenth Century. Macmillan. Edmonton, 1988. 358.

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.05.2026